

Сало И.А. Развитие рынка плодов и ягод в Украине

Цель статьи - рассмотреть состояние развития отечественного рынка плодов и ягод и оценить необходимость финансовой государственной поддержки отрасли садоводства.

Методика исследования. Основой исследований послужили диалектический метод познания рыночных процессов и системный подход к изучению проблем, возникающих при производстве и движении продукции садоводства от производителя к потребителю. Также использованы методы: аналитических обобщений, балансовый, статистического сравнения, конструктивно-расчетный, графический - для обобщения, анализа и оценки показателей рыночной конъюнктуры.

Результаты исследования. Осуществлена оценка экономических параметров развития отечественного рынка плодов и ягод - производство, потребление, ценовая ситуация, внешняя торговля. Установлены уровень потребительского обеспечения населения плодоягодными культурами и потребность производства по направлениям использования продукции. Раскрыты особенности структурных и географических изменений экспортно-импортных поставок плодов и ягод. Определены целесообразность финансового обеспечения отрасли садоводства и особенности распределения средств.

Элементы научной новизны. Обоснованы основные параметры развития отечественного рынка плодов и ягод с позиции необходимости рационального обеспечения потребностей населения, повышения экспортного потенциала и дальнейшей государственной поддержки отрасли садоводства.

Практическая значимость. Результаты исследований целесообразно использовать при формировании целевой программы развития отрасли садоводства на долгосрочный период, направленной прежде всего на рациональное обеспечение населения Украины плодоягодной продукцией. Табл.: 1. Илл.: 4. Библиогр.: 15.

Ключевые слова: рынок; плоды; ягоды; потребление; цена; государственная поддержка.

Сало Инна Анатольевна - доктор экономических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела ценообразования и аграрного рынка, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: inna_salo@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6413-1550>

Стаття надійшла до редакції 09.03.2020 р.

Фахове рецензування: 12.03.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Сало І. А. Розвиток ринку плодів та ягід в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 16 – 25. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003016>

Saló, I. A. (2020). Rozvytok rynku plodiv ta yahid v Ukraini [Fruit and berries market development in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 16 – 25. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003016>

*

УДК 339.13:631.52

JEL Classification: Q13; Q17

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003025>

**Н.М. БУНЯК, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
І.М. ДАНИЛКО**

Організаційно-економічний механізм просування сортів зернових колосових культур іноземної селекції на ринки України

Мета статті - проаналізувати кількість і частку сортів іноземної селекції зернових колосових культур у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, розглянути причини та організаційно-економічні механізми їх просування на ринки насіння в нашій країні.

Методика дослідження. В основу методики дослідження покладено комплексний підхід до вивчення організаційно-економічного механізму. Застосовано методи: статистико-економічний при вивченні динаміки просування; графічний і табличний - для наочного відображення результатів наукового дослідження.

Результати дослідження. Визначено частку сортів іноземної селекції групи зернових колосових культур в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні. На основі реальних даних про обсяги сертифікації насіння жита

© Н.М. Буняк, І.М. Данилко, 2020

озимого визначено частку конкретних сортів і гібридів під урожай 2020 р. Досліджено, що сільськогосподарські товаровиробники, які вирощують продовольче та фуражне жито на основі сортів, а не гібридів, використовують для сівби насіння власного виробництва, а сортооновлення або сортозаміну здійснюють один раз на три-п'ять років. Розкрито основні складові організаційно-економічного механізму просування насіння сортів іноземної селекції на ринку України.

Елементи наукової новизни. Визначено особливості просування насіння іноземних сортів на ринку України, які базуються на глобалізаційній та ринково-інноваційній системах господарсько-економічних відносин.

Практична значущість. Одержані результати можуть бути використані вітчизняними науковими установами для просування власних сортів як в Україні, так і за її межами. Табл.: 5. Рис.: 2. Бібліогр.: 15.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм; сорт; категорія насіння; просування; іноземна селекція; власники сортів.

Буняк Наталія Миколаївна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, директор, Носівська селекційно-дослідна станція Миронівського інституту пшениці ім. В.М.Ремесла НААН України (Чернігівська обл., Носівський р-н, с. Дослідне)

E-mail: buniak_nm@ukr.net

Данилко Ірина Миколаївна - головний бухгалтер, Носівська селекційно-дослідна станція Миронівського інституту пшениці ім. В.М.Ремесла НААН України (Чернігівська обл., Носівський р-н, с. Дослідне)

E-mail: danim@ukr.net

Постановка проблеми. Щорічне зростання валових зборів зернових колосових культур в Україні значною мірою пов'язано зі збільшенням їх урожайності за рахунок застосування високоінтенсивних технологій вирощування, а також із підвищенням рівня максимальної продуктивності нових сортів. Останніми роками поля українських сільськогосподарських товаровиробників дедалі частіше засіваються насінням сортів іноземної селекції, а до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, щорічно вноситься значна їх кількість. Сорти вітчизняної селекції поступово витісняються з ринку. Проте питання економічної доцільності значного збільшення площ посіву сортів іноземної селекції та можливих ризиків втрати врожаю при несприятливих погодних умовах, порівняння показників рівня продуктивності сортів вітчизняної та іноземної селекції за однакових умов вирощування, дослідження стабільності в отриманні високих урожаїв при хорошій якості недостатньо висвітлюються в наукових виданнях. Перехід господарюючих суб'єктів на сівбу сортів іноземної селекції обмежує можливості наукових установ у покритті дефіциту бюджетного фінансування за рахунок надходження коштів до спецфонду внаслідок зменшення обсягів реалізації насіння власних сортів та виплат за використання об'єктів інтелектуальної власності, якими є сорти, у вигляді отримання роялті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна наука активно досліджувала процеси, безпосередньо пов'язані з формуванням економічного (господарського) та організаційно-економічного механізму в минулому столітті. Вагомим виявився внесок у розвиток теорії «механізму» таких науковців,

як І. Лукінов [7], О. Олійник [10], О. Онищенко [11], Б. Пасхавер [12], О. Шпичак [14]. Слід зауважити, що в сучасних умовах формування дієвого організаційно-економічного механізму пов'язано з такими аспектами макро- та мікроекономіки, як фінансування, ціноутворення, оподаткування, страхування, управління та регулювання. Важливими щодо розробки вказаних питань стали праці П. Стецюка, В. Алексійчука [8]; О. Шпичака [14].

Питання насінництва, ринку сортів та насіння розглядалися на окремій секції V Міжнародної науково-практичної конференції «Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку», яку проводило Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з Українським інститутом експертизи сортів рослин у червні 2019 р. Знаними експертами в галузі економіки насінництва - О.В. Захарчуком, С.О. Ткачик, О.І. Завальнюком було запропоновано для обговорення доповідь «Становлення насіннєвого ринку в Україні, інноваційний шлях розвитку» [5]. Питання права інтелектуальної власності на сорти рослин розглянуто науковцями Українського інституту експертизи сортів рослин Є.Ф. Бобонич, М.К. Карпич, О.М. Мирон [1], аналіз Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2019 р., виконали О.В. Ночвіна, Н.А. Мізерна, А.М. Носуля [9].

Мета статті - проаналізувати кількість і частку сортів іноземної селекції зернових колосових культур у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, розглянути причини та організаційно-економічні механізми їх просування на ринку насіння в нашій країні.

Виклад основних результатів дослідження. Бізнес на насінні набагато вигідніший щодо виробництва товарного зерна,

тому іноземні компанії серйозно працюють над просуванням сортів власної селекції.

Наведені у табл. 1 дані засвідчують наявність сортів іноземної селекції в кожній групі

зернових колосових культур. Так, їхня частка в Реєстрі прямо залежить від площ посіву культури: чим більше площ посіву під окремими культурами, тим активніше проникають на ринок сорти іноземних компаній.

1. Кількість та частка сортів зернових колосових у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, од./%

Культура	2007 р.			2018 р.		
	Усього сортів	У тому числі		Всього сортів	У тому числі	
		укр. селекції	іноземної селекції		укр. селекції	іноземної селекції
Пшениця озима	146	123/84	23/16	488	365/75	123/25
У т.ч.: м'яка	134	112/84	22/16	463	341/74	122/26
тверда	12	11/92	1/8	25	24/96	1/4
Пшениця яра	39	34/87	5/13	57	35/61	22/39
У т.ч.: м'яка	28	24/86	4/14	45	24/53	21/47
тверда	11	10/91	1/9	12	11/92	1/8
Жито	28	27/96	1/4	41	21/51	20/49
Ячмінь: озимий	23	18/78	5/22	65	28/43	37/57
ярий	81	59/73	22/27	165	93/56	72/44
Тритикале: озиме	24	21/87	3/13	32	32/100	0/0
яре	11	11/100	0/0	19	19/100	0/0

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Фактично площі під озимією пшеницею в Україні коливаються у межах 5-6 млн га, що становить понад 90% усіх озимих зернових. Як наслідок, 25% сортового складу це сорти озимієї пшениці іноземної селекції. За 12 років кількість їх зросла на 100 одиниць, а частка - на 7%. Багато іноземних сортів і в групі ярого ячменю - 72, або 43,6 % від загальної кількості сортів ярого ячменю, занесених до Державного реєстру на 2018 р. Можливість заробляти додаткові кошти на насінні спонукає іноземні фірми вести агресивну кампанію з наповнення українського реєстру сортів. За період часу, який було проаналізовано, загальна кількість сортів іноземної селекції в групі зернових колосових культур зросла на 215 одиниць, а їхня частка подвоїлася до 31% від загальної кількості сортів у Реєстрі. Лише

у двох групах культур - озимому та ярому тритикале, немає іноземних сортів. За дванадцять років, з 2007-го по 2018-й, українські сорти у структурі сортів втратили відсоткових пунктів: по сортах озимієї пшениці - 9, ярої пшениці - 26, озимого жита - 45, озимого ячменю - 35, ярого ячменю - 17. Можна стверджувати, що така тенденція має загрозливий характер, оскільки всі її наслідки для продовольчої безпеки держави, економічного стану сільськогосподарських товаровиробників передбачити важко і, на жаль, вони не слугують предметом дослідження науковців та спеціалістів органів управління аграрною галуззю в державі.

За аналізом внесення сортів до Державного реєстру, упродовж 2016-2018 рр. сорти іноземної селекції в групі зернових колосових культур становили 43 %(табл. 2).

2. Сорти зернових колосових культур, занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні

Культура	2016			2017			2018		
	Всього	Укр. селекції	Інозем. селекції	Всього	Укр. селекції	Інозем. селекції	Всього	Укр. селекції	Інозем. селекції
Пшениця озима	40	28	12	86	50	36	58	43	15
У т.ч. - м'яка	39	27	12	82	47	35	54	39	15
- тверда	1	1	-	4	3	1	4	4	-

Пшениця яра	4	2	2	7	5	2	5	1	4
У т. ч. - м'яка	3	2	1	7	5	2	5	1	4
- тверда	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Жито озиме	5	2	3	8	-	8	3	-	3
Ячмінь озимий	3	-	3	11	3	8	5	2	3
Ячмінь ярий	21	7	14	20	10	10	11	5	6
Трити- кале озиме	1	1	-	2	2	-	4	4	-
Трити- кале яре	1	1	-	2	2	-	2	2	-

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

При цьому особливу активність іноземних компаній було зафіксовано щодо озимого та ярого ячменю, озимого жита. Частка сортів української селекції знаходилася на рівні 26, 42 і 12,5% відповідно. За останні два роки не занесено жодного українського сорту жита. Володіючи потужним науковим потенціалом, що зосереджений в основному в системі наукових установ Національної академії аграрних наук України, низки приватних селекційних інститутів та окремих селекціонерів, внесених до списку суб'єктів, що реєструють сорти власної селекції, Україна втрачає домінуюче положення в структурі сортового складу зернових колосових культур.

На українському ринку насіння сортів зернових колосових культур представлені всі провідні світові селекційні компанії. Свої сорти озимої пшениці зареєстрували Заатбау Лінц рег.Ген.м.б.Х, Пробстдорфер Заатцухт Гез.м.б.Х. енд КоКГ - австрійські компанії; Сингента Сідз ГмбХ та Штрубе ГмбХ енд Ко. КГ - компанії, головні офіси яких знаходяться в Німеччині; Нордзаат Заатцухт ГмбХ, Нікерсон Інтернешнл Рісьорч СНС - Лімагрейн, РАЖТ 2н - Франція; Малопольська Годовля Рослин Сп з.о.о - Польща. На ринку переважають сорти озимого жита німецької компанії КВС Лохов ГмбХ. На ринку насіння

ячменю фірми КВС Лохов ГмбХ та Сингента Сідз ЛТД, що зареєстрована у Великобританії, є найбільшими іноземними компаніями, що пропонують своє насіння українському товаровиробникам.

Іноземні компанії заходять на ринок сортів України по декількох видах культур та пропонують досить потужну лінійку своїх сортів. Лідером серед іноземних компаній, що працюють на ринку зернових колосових, виступає КВС: в сегменті гібридів озимого жита та його батьківських компонентів зареєстровано 35 одиниць, сортів ячменю - 15, останніми роками й сорти озимої та ярої пшениці. Німецька компанія Штрубе ГмбХ енд Ко. КГ працює лише на ринку сортів пшениці. Становить інтерес політика просування власних сортів французької компанії РАЖТ 2н: загальна кількість сортів, занесених до Реєстру, - 183: це сорти та гібриди кукурудзи, соняшнику, ріпаку, тоді як зернових колосових лише 5 сортів озимої пшениці (табл. 3). Під час спілкування з дилерами з'ясувалося, що це реакція на запити споживачів, котрі, отримавши урожай сортів соняшнику та кукурудзи, що їх цілком задовольняє, виявили бажання працювати з сортами пшениці, насіння яких може запропонувати згадана компанія.

3. Структура сортів зернових колосових культур окремих іноземних компаній, що внесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2018 рік

Назва компанії	Усього сортів	У тому числі по культурах						
		жито	пшениця			ячмінь		
			усього	у т. ч.		усього	у т. ч.	
			озима	яра		озимий	ярий	
КВС Лохов ГмбХ, Німеччина	58	35	8	4	4	15	5	10
Пробстдорфер Заатцухт Гез.м.б.Х. енд КоКГ, Австрія	13	0	11	8	2	2	0	2
Штрубе ГмбХ енд Ко. КГ Штрубе ГмбХ енд Ко. КГ, Німеччина	16	0	16	10	6	0	0	0
Сингента Сідз ЛТД, Великобританія	13	0	0	0	0	13	9	4
Селген, а.с., Чеська Республіка	8	0	7	5	2	1	1	0
Заатбау Лінц рег. Ген.м.б.Х, Австрія	8	0	6	5	1	2	0	2
Нікерсон Інтернешнл Рісьорч СНС(Лімагрей)	6	0	6	6	0	0	0	0
РАЖТ 2н, Франція	5	0	5	5	0	0	0	0

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Головною перевагою при просуванні на ринки України іноземних сортів вважають вищий рівень урожайності порівняно з українськими. Проходячи державну реєстрацію, ці сорти демонструють позитивну тенденцію за рівнем продуктивності, проте реальну конкурентоспроможність сорту, на нашу думку, можна визначити лише в реальних умовах виробництва. За конкурентного ринку насіння стало традицією організувати в різних природно-кліматичних зонах України демонстраційні полігони з вирощування різних культур за участі значної кількості установ-оригінацій сортів. Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН для аналізу та порівняння надав інформацію щодо рівня врожайності сортів, які висівалися на його полігоні протягом 2017-2019 рр. Свої сорти представляли п'ять науково-дослідних установ України та дві іноземні компанії - всього 43 та 41 сорти відповідно по роках. Сорти ярого ячменю, що їх просуває ТОВ «Мальтюрорп Юкрейн» (5), були представлені на полігоні в 2018-2019 рр. Середній рівень їх продуктивності в 2018 р. становив 5,5 т з 1 га і був нижчим за середню врожайність сортів Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН на 0,4 т з 1 га, Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла НААН на 0,28 т з 1 га. Найвищий рівень урожайності сортів, представлених ТОВ «Мальтюрорп Юкрейн», показав

сорт КВС Ірина - 5,85 т з 1 га. Шість сортів вітчизняної селекції перевершили цей показник: їх продуктивність коливалася від 5,87 до 6,34 т з 1 га. Загальний рівень продуктивності сортів ярого ячменю в 2019 р. був нижчим порівняно з 2018 р., проте сорти ТОВ «Мальтюрорп Юкрейн» виявилися дещо пластичнішими до несприятливих умов та показали кращі результати порівняно з вітчизняними сортами. Три гібриди озимого жита КВС Лохов ГмбХ були представлені на полігоні лише один рік, у 2018 р., і стали лідерами за рівнем продуктивності.

Значна частина іноземних сортів після занесення до Реєстру сортів не потрапляє на поля українських аграріїв: у 2018 р. було сертифіковано насіння лише 7 гібридів озимого жита та 35 сортів озимої пшениці, що становить відповідно 35 та 29 % від загальної їх кількості, внесеної до Реєстру. Серед сортів іноземної селекції практично відсутні сорти - довгожителі, що перебувають у Реєстрі більше 15 років. За такої ситуації можна припустити, що вони або не здатні демонструвати тривалу стабільність у формуванні високих рівнів урожайності та якості зерна, або установи-оригінації проводять маркетингову політику регулярної сортозаміни.

Детально роль насіння іноземних сортів у валовому виробництві зерна пропонується розглянути на прикладі виробництва жита. Всього у 2019 р. було сертифіковано насіння

27 сортів та гібридів жита загальною кількістю 5419,8 т. Сертифікати, що засвідчують посівні якості насіння на вісім сортів фірми КВС Лохов ГмБХ урожаю 2019 р., видані ТОВ «КВС-Україна», яка вирощувала їх на території Хмельницької, Тернопільської та Житомирської областей, на загальну кількість 3455 т категорії сертифіковане насіння. ТОВ «КВС-Україна» - єдине підприємство нашої країни, що має право вирощувати насіння

жита гібридів КВС Лохов ГмБХ. Ця фірма завезла з Італії 76,2 т насіння семи гібридів категорії еліта. Чотири комерційні структури: ТОВ «Торговий дім Насіння», ТОВ «Агросем», ТОВ «Агроекспорт», ТОВ «Спектр-АГРО» пересертифікували насіння урожаю 2018 р. в обсязі 1089,7 т. Загальний показник насіння сортів КВС Лохов ГмБХ становив 4620,9 т, або 85 % до загальної кількості сертифікованого насіння (табл. 4).

4. Обсяги сертифікації насіння сортів жита КВС Лохов ГмБХ, тонн

Сорт	2018 р.			2019 р.		
	усього	у т. ч.		усього	у т. ч.	
		еліта	СН, F1		еліта	СН, F1
Пікассо	725,8	12,7	713,1	342,0	0	342,0
Гуттіно	755,0	3,2	751,8	1216,5	5,5	1211,0
Бразетто	1835,6	13,3	1822,3	1576,7	8,7	1568,0
КВС Магніфіко	143,3	-	143,3	718,0	1,7	716,3
КВС Прогас	3,3	3,3	0	247,4	6,4	241,0
КВС Боно	12,2	12,2	0	24,2	24,2	0
КВС Етерно	8,6	8,6	0	487,3	20,9	466,4
КВС Вінетто	0	0	0	8,8	8,8	0
Усього	3483,8	53,3	3430,5	4620,9	76,2	4544,7

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Реєстру сертифікатів на посівні якості насіння.

Організаційний механізм просування сортів жита КВС Лохов ГмБХ базується на передачі права виробництва насіння єдиній компанії - «КВС-Україна», яка на договірних умовах вирощує насіння в сільськогосподарських підприємствах України, що є її власністю. Насіння вищих категорій надходить з європейських країн. Після його сертифікації компанія сама не займається прямим продажем,

а використовує для цього систему дистрибуції. Підприємства, що продають насіння компанії «КВС-Україна», застосовують різні маркетингові інструменти: реалізація з відтермінуванням оплати товару, додаткове забезпечення іншими матеріальними ресурсами для вирощування врожаю, консультаційний супровід технологічних процесів (рис. 1).

Рис. 1. Схема просування насіння гібридів КВС Лохов ГмБХ в Україні

Джерело: Розроблено авторами.

Дев'ять установ системи Національної академії аграрних наук України виробили 552,3 т насіння 14 сортів і гібридів, або 10 % загальної кількості насіння, що пройшло сертифікацію.

Для сівби під урожай 2020 р. загальний обсяг пропозиції на ринку насіння жита становив 5419,8 т. Така кількість була сертифікована органами з оцінювання якості насіння, при цьому суб'єктами первинного продажу продукту були 14 юридичних осіб. За категоріями сертифіковано добазового - 2,8 %, базового - 7,4 %, сертифікованого - 89,8 %. Загальна кількість сортів і гібридів на ринку - 27. Домінує насіння 8 гібридів жита компанії КВС (85 %). Гібридне насіння української селекції представляє Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН: загальна кількість насіння трьох гібридів - 45 т. Добазове насіння вирощували 4 суб'єкти ринку: три наукові установи системи НААН та прива-

тне підприємство ТОВ «Воскор-Агро». За ліцензійними договорами насіння одержували ще в чотирьох наукових установах, де обсяги виробництва були незначними - від 4 до 75 т. Загальна кількість сортів і гібридів жита української селекції, насіння яких проходило сертифікацію, - 14, найбільше - 3 сорти і 3 гібриди - Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН; 5 сортів - Носівська селекційно-дослідна станція МІП ім. В.М. Ремесла НААН; 2 сорти - ННЦ «Інститут землеробства НААН» та 1 сорт Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН (табл. 5). На прикладі насіння сортів жита простежується чітка закономірність: сільськогосподарські товаровиробники, які вирощують продовольче та фуражне жито на основі сортів, а не гібридів, використовують для сівби насіння власного виробництва, при цьому сортооновлення або сортозаміну здійснюють кожні три-п'ять років.

5. Обсяги сертифікації насіння озимого жита по суб'єктах ринку за сортами (гібридами) та генераціями у 2019 р., т

№ з/п	Підприємство, установа	Кількість сортів (гібридів)	Усього сертифіковано	У тому числі за категоріями		
				ДБ	БН	СН
1	ТОВ «КВС-Україна»	8	3531,2	0	76,2	3455
2	Веселоподільська ДСДС НААН	1	65,0	0	15,0	50,0
3	Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН	7	63,6	3,6	15,0	45,0
4	Інститут с.г. Західного Полісся НААН	2	20,0	0	0	20
5	Інститут Карпатського регіону НААН	1	4,0	0	4,0	0
6	Інститут с.г. Полісся НААН	1	30,0	0	30,0	0
7	ІСМАВ НААН	1	75,0	0	50,0	25,0
8	ННЦ «Інститут землеробства НААН»	2	77,1	2,1	75,0	0
9	Носівська СДС НААН	5	169,0	24,0	120,0	25,0
10	Устимівська ДСД НААН	2	48,6	0	14,0	34,6
11	ТОВ «Воскор-Агро»	1	125,0	125,0	0	0
12	ТОВ «Затен Уніон Україна»		49,1	0	0	49,1
13	ТОВ «Торговий дім Насіння»	3	507,0	0	0	507,0
14	ТОВ «Агросем»	1	29,2	0	0	29,2
15	ТОВ «Агроекспорт»	3	548,0	0	0	548,0
16	ТОВ НВФ «Хелп-Агро»	1	49,7	0	0	49,7
17	ТОВ «ТОП СЗД Україна»	1	21,3	0	0	21,3
18	ТОВ «Спектр-АГРО»	1	7,0	0	0	7,0
	Усього		5419,8	154,7	399,2	4865,9

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Реєстру сертифікатів на посівні якості насіння.

За попередніми даними, під урожай 2020 р. в Україні посіяно 120 тис. га жита. За умови, що все насіння гібридів фірми КВС викуплено товаровиробниками, загальна площа посіву гібридів, за рекомендованою нормою висіву 80 кг на 1 га, становила приблизно 57 тис. га,

або 47 % до загальної площі посіву. Насінням вітчизняних сортів теоретично можливо засіяти близько 4 тис. га, або 3 %. Отже, з упевненістю можна стверджувати, що як мінімум кожен другий гектар жита засівається влас-

ним насінням, що його виробляють сільськогосподарські товаровиробники. Вони змушені це робити в умовах нестачі обігових коштів з метою зниження витрат виробництва і, як правило, для цього використовується насіння сортів, а не гібридів. Із такого насіння не сплачується винагорода власникам патентів за використання права інтелектуальної власності, яким є сорт.

Ярий ячмінь пивоварного напрямку просувають іноземні компанії, що спеціалізуються на виробництві солоду в Україні. Пропонуючи насіння для сівби, вони контракують майбутній урожай за визначеними цінами, які набагато привабливіші, ніж пропонувані зернотрейдерами при закупівлі його для експорту за кордон. Зерно українських сортів ячменю пивоварного напрямку не допускається на солодові заводи, де власники іноземні компанії. Для вирощування товарної продукції сільськогосподарським виробникам пропонується насіння другої репродукції, вирощене в насінневих господарствах України за договорами, із доробкою до стадії насіння на насінневих заводах, після чого власниками насіння стають іноземні компанії. Тобто, володіючи лише

правом використання сорту, іноземні компанії отримують прибутки за рахунок націнки на насіння сортів ячменю, з якого їхні солодові заводи виробляють солод, не допускаючи до переробки сорти української селекції.

Детально пропонується розглянути таку схему на прикладі діяльності ТОВ «Малтюрорп Юкрейн» (рис. 2). Для проведення досліджень з метою визначення кращих за врожайністю і стійкістю до захворювань сортів, компанія укладає договори на проведення польових дослідів із тестування агрономічної цінності пивоварних сортів ярого ячменю. Мета цих робіт - вивчити і статистично визначити, які з досліджуваних сортів мають кращі показники врожайності та стійкості до захворювань порівняно з іншими. До тестів залучають сорти іноземної селекції, за загальної їх кількості близько 40 шт. За результатами досліджень виконавець готує два звіти за визначеною схемою, на основі яких ТОВ «Малтюрорп Юкрейн» приймає рішення про використання тих чи інших сортів у промисловому виробництві певних регіонів. Подібні дослідження провадяться в Сумській, Харківській та Чернігівській областях.

Рис. 2. Схема просування сортів пивоварного ячменю ТОВ «Малтюрорп-Україна»

Джерело: Розроблено авторами.

З відкритих джерел інформації встановлено, що для ТОВ «Малтюрп Юкрейн» насінними підприємствами України було вирощено насіння чотирьох сортів ярого ячменю: Себастьян, Фатіма, Одісей, Ксанаду. Власники сортів та володільці патентів - Сейєт Плантефоредлінг І/С, Бройн Сид ГмБХ & Ко.КГ, Лімагрейн Юроп, Заатен-Уніон ГмБХ відповідно. Насіння виробляли згідно з укладеними договорами, предмет яких - вирощування насіння ярого ячменю певного сорту і категорії та зобов'язання продати його виключно замовникові. На виконавця також було покладено обов'язок довести насіння до кондиції, що відповідає вимогам ДСТУ 2240-93. Орієнтовна кількість товару, що буде продана замовникові, - ТОВ «Малтюрп Юкрейн», визначається з розрахункової кількості товару на 1 га площі, в розглянутому випадку це 5 т. За умови, якщо кількість товару перевищуватиме договірну величину, підприємство зобов'язане пропонувати замовникові викуп надлишкової кількості. У будь-якому випадку реалізувати надлишкову продукцію підприємство може лише з дозволу замовника. За умовами договору ціна на товар (насіння) встановлюватиметься після збирання підприємством врожаю, сторони визначають окремо «Попередню ціну товару» та «Кінцеву ціну товару». Попередня ціна товару встановлюється на рівні середньої ринкової вартості пивоварного ячменю у відповідному регіоні України. Кінцева ціна товару розраховується за формулою $C = ПЯ + _\%$, де C - кінцева ціна товару, $ПЯ$ - ринкова ціна пивоварного ячменю на момент фіксації кінцевої ціни товару. Кінцева ціна товару встановлюється замовником на товар, що відповідає ДСТУ 2240-93, підтвердженням чого слугує оригінал Сертифіката на насіння. Націнка залежить від категорії вирощуваного насіння: СН1, СН2 - 3-4%. Загальна кількість насіння чотирьох сортів становить 2568 т і вироблена трьома підприємствами Чернігівської області. Концентрація виробництва коливається від 431 т в ТОВ «Арго-Регіон» до 1672 т у ТОВ «Нива 2008».

Другим видом договорів, що їх укладає ТОВ «Малтюрп Юкрейн», є договори на вирощування пивоварного ячменю певного сорту. Договорами передбачені: площа вирощування, урожайність, загальна кількість товару за договором; якісні характеристики: вміст білка 9,0-12,0%, енергія проростання (3 дні) > 95 %, крупність (> 2,5 мм) - > 90,0 % та ряд інших показників. Рівень урожайності за договором не може бути нижчим 4 т, зазвичай в договорах фігурує величина 4,5-5,0 т. Ціна товару, що відповідає якісним показникам, відповідно до договору розраховується за формулою $C = ЦФЯ + 15\%$, де C - ціна товару, $ЦФЯ$ - ціна фуражного ячменю (розраховується покупцем як середня ціна фуражного ячменю на умовах поставки до українського порту СРТ на Чорному морі у не менше ніж п'яти трейдерів, серед яких Нібулон, ДПЗКУ, Cargill, Coffco та ін). Незважаючи на жорсткі умови, що їх висуває замовник до якості товару (пивоварного ячменю), серед сільськогосподарських товаровиробників достатньо бажаючих укласти такі договори. Мотивацією в такому випадку є гарантований збут продукції за гарантовано вищою на 15 % ціною.

Висновки. За останні дванадцять років Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні, суттєво поповнився сортами зернових колосових культур іноземної селекції. Частка їх у групі озимих культур зростає: по пшениці - від 16 до 25 %, озимому житу - від 4 до 49 %, ячменю озимому - від 22 до 57 %, а її величина значною мірою залежить від площ посіву культури: чим більша площа під окремою культурою, тим активніше на ринок України виходять іноземні компанії з власними сортами. На ринку домінує товар категорії сертифіковане насіння, вирощене в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької, Тернопільської та Житомирської областей. Бажання й можливість володільців майнових прав на сорти рослин отримати додаткові прибутки слугує головною причиною активного просування сортів іноземної селекції на ринки України. В основі організаційно-економічного механізму просування насіння сортів іноземної селекції на ринки України знаходяться глобалізаційні та ринково-інноваційні системи господарсько-економічних взаємозв'язків - розвиток кредитно-грошових, правових, а також цільових відносин між виробниками і споживачами насіння.

Список бібліографічних посилань

1. Бобонич Є. Ф., Карпич М. К., Мирон О. М. Джерела права інтелектуальної власності на сорти рослин. *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку* : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 червня 2019 р.). Вінниця, 2019. С. 159-160.
2. Буняк Н. М., Данилко І. М. Організаційно-економічний механізм виробництва добазового насіння зернових колосових. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С.23-33.
3. Кожухар Т. Глобальний та український ринок насіння: обсяги та тренди. URL : <https://agravery.com/uk/posts/show/globalnij-ta-ukrainskij-rinok-nasinna-obsagi-ta-trendi>.
4. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні за 2016, 2017, 2018 роки. URL : <https://www.profihort.com/wp-content/uploads/2018/07/5b488e7b71efe.pdf>.
5. Захарчук О. В., Ткачак С. О., Завальнюк О. І. Становлення насіннєвого ринку в Україні, інноваційний шлях розвитку. *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 червня 2019 р.). Вінниця, 2019. С. 239-241.
6. Захарчук О. В. Теоретико-методологічні та практичні основи функціонування ринку сортів рослин. Київ : *Алфера*, 2009. 290 с.
7. Лукінов І. І. Вибрані праці : [у 2-х кн.]. Кн. 2. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010 472 с.
8. Науково-методичне забезпечення формування та реалізації фінансової політики підприємства / О. Є. Гудзь, П. А. Стецюк, С. А. Навроцький, В. М. Алексійчук. *Облік і фінанси*. 2013. № 2. С. 69-86.
9. Ночвіна О. В., Мізерна Н. А., Носуля А. М. Аналіз Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні 2019 року. *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку* : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 червня 2019 р.). Вінниця, 2019. С. 162-163.
10. Олійник О. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
11. Онищенко А. М. Формирование общих экономических интересов предприятий и организаций АПК. Киев : Урожай, 1987. 62 с.
12. Пасхавер Б. Й. Прибутковість і рентабельність сільськогосподарських підприємств в інфляційному процесі. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 3. С. 66-76.
13. Реєстр сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал за 2018 та 2019 роки. URL : <https://agro.me.gov.ua/ua/file-storage/reestr-sertifikativ-na-nasinnya-taabo-sadivnij-material>.
14. Шпичак О. М., Боднар О. В., Шпичак О. О. Теоретико-методологічні та практичні основи ціноутворення. Київ : ЦП «Компринт», 2017. 545 с.
15. Шубравська О. В. Розвиток селекційної діяльності та ринку селекційної продукції в Україні та світі. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 2. С. 86-98.

References

1. Bobonych, Ye.F., Karpych, M.K., Myron, O.M. (2019). Dzherela prava intelektualnoi vlasnosti na sorty roslyn [Sources of intellectual property rights on plant varieties]. *Svitovi roslinnyi resursy: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 159-160). Vinnytsia [In Ukrainian].
2. Buniak, N.M., Danylko, I.M. (2018). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm vyrobnytstva dobazovoho nasinnia zernovykh kolosovykh [Organizational and economic mechanism of production of prebasic spire cereal seeds]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 23-33 [In Ukrainian].
3. Kozhukhar, T. (2019). Hlobalnyi ta ukrainskyi rynek nasinnia: obsiagy ta trendy [Global and Ukrainian seed market: volumes and trends]. Retrieved from: <https://agravery.com/uk/posts/show/globalnij-ta-ukrainskij-rinok-nasinna-obsagi-ta-trendi> [In Ukrainian].
4. Derzhavnyi reiestr sortiv roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini za 2016, 2017, 2018 roky [State register of plant varieties suitable for distribution in Ukraine for 2017, 2017, 2018] Retrieved from: <https://www.profihort.com/wp-content/uploads/2018/07/5b488e7b71efe.pdf> [In Ukrainian].
5. Zakharchuk, O.V., Tkachyk, S.O., Zavalniuk, O.I. (2019). Stanovlennia nasinnievoho rynku v Ukraini, innovatsiinyi shliakh rozvytku [Formation of the seed market in Ukraine, an innovative way of development]. *Svitovi roslinnyi resursy: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 239-241). Vinnytsia [In Ukrainian].
6. Zakharchuk, O.V. (2009). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni osnovy funktsionuvannia rynku sortiv roslyn [Theoretical, methodological and practical principles of the functioning of the market of plant varieties]. Kyiv: Alfera [In Ukrainian].
7. Lukinov, I.I. (2010). Vybrani pratsi : [u 2-kh kn.] [Selected works in two books]. Kn. 2. Kyiv: NNTS «IAE» [In Ukrainian].
8. Hudz, O.Ye., Stetsiuk, P.A., Navrotskyi, S.A., Aleksiiuchuk, V.M. (2013). Naukovo-metodychne zabezpechennia formuvannia ta realizatsii finansovoi polityky pidpriemstva [Scientific and methodological support of the formation and implementation of the financial policy of the enterprise]. *Oblik i finansy*, 2, pp. 69-86 [In Ukrainian].
9. Nochvina, O.V., Mizerna, N.A., Nosulia, A.M. (2019). Analiz Derzhavnoho reiestru sortiv roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini 2019 roku [Analysis of the State register of plant varieties suitable for distribution in Ukraine in 2019]. *Svitovi roslinnyi resursy: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 162-163). Vinnytsia [In Ukrainian].
10. Oliinyk, O. (2006). Ekonomichniy mekhanizm rozshyrenoho vidtvorennia v silskomu hospodarstvi [The economic mechanism of expanded reproduction in agriculture]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [In Ukrainian].
11. Onishhenko, A.M. (1987). Formirovanie obshhikh jekonomicheskikh interesov predpriyatij i organizacij APK [The formation of the common economic interests of enterprises and organizations of agro-industrial complex]. Kiev: Urozhaj [In Russian].
12. Paskhaver, B.Y. (2016). Prybutkovist i rentabelnist silskohospodarskykh pidpriemstv v inflatsiinomu protsesi [Profit and profitability of the agricultural enterprises in the process of inflation]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 3, pp. 66-76 [In Ukrainian].
13. Reiestr sertyfikatov na nasinnia ta/abo sadyvnyi material za 2018 ta 2019 roky [Register of certificates for seeds and/or planting material for 2018 and 2019]. Retrieved from: <https://agro.me.gov.ua/ua/file-storage/reestr-sertifikativ-nasinnya-taabo-sadivnij-material> [In Ukrainian].
14. Shpychak, O.M., Bodnar, O.V., Shpychak, O.O. (2017). Teoretyko-metodolohichni ta praktychni osnovy tsinoutvorennia [Theoretical and practical principles of pricing]. Kyiv: TsP «Komprynt» [In Ukrainian].
15. Shubravskaya, O.V. (2012). Rozvytok selektsiinoi dialnosti ta rynku selektsiinoi produktsii v Ukraini ta sviti [Development of selection activities and the market of selection products in Ukraine and in the world]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 2, pp. 86-98 [In Ukrainian].

Buniak N.M., Danylko I.M. Organizational and economic mechanism for promoting varieties of spire cereal crops of foreign selection on the Ukrainian markets

The purpose of the article is to analyze the number and share of foreign varieties of spire cereal crops in the State register of plant varieties suitable for distribution in Ukraine, to study the causes and organizational and economic mechanisms of their promotion to the seed markets in our country.

Research methods. The research methodology is based on a comprehensive approach to the study of the organizational and economic mechanism. Methods used: statistical and economic in the study of the dynamics of promotion; graphic and tabular - for visual display of the results of scientific research.

Research results. The share of varieties of foreign selection of the group of spire cereal crops in the State register of plant varieties suitable for distribution in Ukraine is determined. Based on real data on the volumes of winter rye seeds certification, the share of specific varieties and hybrids for the 2020 crop was determined. It was studied that agricultural producers who grow food or feed rye based on varieties, rather than hybrids, use their own seed for sowing, and varietal renewal or replacement is carried out once every three to five years. The main components of the organizational and economic mechanism for promoting the seeds of varieties of foreign selection on the Ukrainian markets are revealed.

Scientific novelty. The features of the promotion of seeds of foreign varieties on the Ukrainian markets are determined, which are based on the globalization and market-innovative systems of economic relations.

Practical significance. The results can be used by domestic scientific institutions to promote their own varieties both in Ukraine and abroad. Tabl.: 5. Figs.: 2. Refs.: 15.

Keywords: organizational and economic mechanism; variety, seed category; promotion; foreign selection; varietal owners

Buniak Nataliia Mykolaivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, director of the Nosivka Selection and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat (Doslidne vill., Nosivka dist., Chernihiv reg.)

E-mail: buniak_nm@ukr.net

Danylko Iryna Mykolaivna - chief accountant of the Nosivka Selection and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of Wheat (Doslidne vill., Nosivka dist., Chernihiv reg.)

E-mail: danlim@ukr.net

Буняк Н.Н., Данилко И.Н. Организационно-экономический механизм продвижения сортов зерновых колосовых культур иностранной селекции на рынки Украины

Цель статьи - проанализировать количество и удельный вес сортов иностранной селекции зерновых колосовых культур в Государственном реестре сортов растений, пригодных для распространения в Украине, рассмотреть причины и организационно-экономические механизмы их продвижения на рынки семян в нашей стране.

Методика исследования. В основу методики исследования положен комплексный подход к изучению организационно-экономического механизма. Применялись методы: статистико-экономический - при изучении динамики продвижения; графический - для наглядного отображения результатов научного исследования.

Результаты исследования. Определен удельный вес сортов зарубежной селекции группы зерновых колосовых культур в Государственном реестре сортов растений, пригодных для распространения в Украине. На основе реальных данных об объемах сертификации семян ржи озимой определен удельный вес конкретных сортов и гибридов под урожай 2020 г. Исследовано, что сельскохозяйственные товаропроизводители, выращивающие продовольственную или фуражную рожь на основе сортов, а не гибридов, используют для посева семена собственного производства, а сортообновление или сортозамену осуществляют один раз в три-пять лет. Раскрыты основные составляющие организационно-экономического механизма продвижения семян сортов иностранной селекции на рынки Украины.

Элементы научной новизны. Определены особенности продвижения семян иностранных сортов на рынки Украины, которые базируются на глобализационной и рыночно-инновационной системах хозяйственно-экономических отношений.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы отечественными научными учреждениями для продвижения собственных сортов как в Украине, так и за её пределами. Табл.: 5. Илл.: 2. Библиогр.: 15.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм; сорт, категория семян; продвижение; иностранная селекция; владельцы сортов.

Буняк Наталия Николаевна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, директор, Носовская селекционно-опытная станция Мироновского института пшеницы им. В.Н. Ремесло НААН (Черниговская обл., Носовский р-н, с. Дослідное)

E-mail: buniak_nm@ukr.net

Данилко Ирина Николаевна - главный бухгалтер, Носовская селекционно-опытная станция Мироновского института пшеницы им. В.Н. Ремесло НААН Украины (Черниговская обл., Носовский р-н, с. Дослідное)

E-mail: danlim@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 04.03.2020 р.

Фахове рецензування: 06.03.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Буняк Н. М., Данилко І. М. Організаційно-економічний механізм просування сортів зернових колосових культур іноземної селекції на ринки України. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 25 — 35. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003025>

Buniak, N. M. & Danylko, I. M. (2020). Organizational and economic mechanism for promoting varieties of spire cereal crops of foreign selection on the Ukrainian markets]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 25 — 35. [In Ukrainian] <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003025>

*